

УДК 78.03(477)

Олена Паріс

ЄВГЕН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ ЯК ПЕДАГОГ НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ «ПРАЗЬКОЇ ШКОЛИ»

Висвітлюється роль одного з представників музичної культури української західної еміграції Євгена Цегельського як науковця та педагога-скрипаля у музично-педагогічній ділянці, що стала важливою ланкою процесу становлення музично-естетичного виховання молоді. Зроблена спроба систематизувати та узагальнити внесок митця у музично-естетичне виховання населення. Відданість Цегельського педагогічній праці сприяла створенню української музичної педагогічної школи, яка у першій половині ХХ ст. впевнено почала конкурувати з іншими школами.

Ключові слова: Галичина, СУПром, Прага, скрипаль, педагогічна діяльність, теоретичні дослідження, українська діаспора, національно-культурні традиції.

У сучасних музикознавчих дослідженнях часто зустрічаються імена незаслужено забутих чи замовчуваних у офіційних радянських джерелах визначних діячів у галузі українського музикознавства. Одним із представників музичної культури української західної еміграції, що залишили значну культурну спадщину необхідно згадати Євгена Цегельського – випускника Празької консерваторії, директора Перемиської філії Вищого музичного інституту ім. Лисенка, концертуючого скрипаля та педагога, організатора музичного життя Галичини на посаді керівника музичного відділу інституту Народної творчості при Українському Центральному Комітеті у Львові.

Діяльність митця пов'язана з фундаментальними теоретичними дослідженнями, ґрунтовним вивченням та аналізом громадських та мистецьких подій, які відбувались у Західній Україні на початку ХХ ст. Метою статті є висвітлення ролі Євгена Цегельського у процесах професіоналізації української культури Галичини, зокрема у музично-педагогічній ділянці. Новизна теми полягає у розкритті ролі Цегельського як педагога-скрипаля, науковця, високоосвіченої особистості. З огляду на те, що лише незначна частина спадщини митця збереглась у періодиці, українських та закордонних архівах, видається необхідним дослідження музично-педагогічної діяльності нашого талановитого співвітчизника. Увесь непростий життєвий і творчий шлях музиканта проходив у період бурхливих суспільно-політичних подій міжвоєнного двадцятиріччя а також післявоєнного періоду.

Євген Цегельський народився 5 травня 1912 року у місті Чернівці, адміністративному центрі Буковини, яка на той час входила до складу Австро-Угорської монархії. Захоплення музикою почалося ще в ранньому дитинстві і визначило професійну та творчу кар'єру майбутнього музиканта, який, як і ряд інших представників творчої інтелігенції Галичини, здобув фундаментальну освіту в навчальних закладах Львова та Праги – у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові професійну освіту виконавця-скрипаля з правом навчання музики та співу в гімназіях і учительських семінаріях; у Празькій консерваторії студював у класі скрипки та теоретичних дисциплін; по закінченню Карлового університету отримав

диплом доктора філософії з музикознавства та естетики (докторська дисертація «Чехи і галицько-українська музика XIX ст. /взаємозв'язки/»).

У 1937 р. Цегельський став директором Вищого музичного інституту у Перемишлі, де провадив клас скрипки, викладав теоретичні предмети – інструментознавство, гармонію, аналіз музичних форм, контрапункт та історію музики, вів заняття у класі камерної музики. Період, проведений у одному з центрів тогочасного українського мистецтва остаточно визначає кілька паралельних напрямків діяльності музиканта – виконавську практику скрипаля, працю педагога, музикознавця та активного громадського діяча.

З початком Другої світової війни музикант покинув Перемишль та працював у Львові на посаді керівника музичного відділу в Інституті Народної Творчості. На цій посаді організував та очолював музичну школу, влаштовував концерти солістів, з'їзди культурно-освітніх працівників та разом з іншими діячами Інституту (директор С. Сапрун, Є. Козак) краєвий конкурс хорів, який відбувся у 1942 р. на окупованих територіях Західної України та був присвячений 100-річчю від Дня народження Миколи Лисенка.

Подальша діяльність митця є маловідомою та містить багато «білих плям». Складні життєві обставини перервали його плідну працю на рідній землі, змусили емігрувати, шукаючи порятунку на чужині, де він частково продовжив свою виконавсько-педагогічну та музикознавчу діяльність, хоча і не таку інтенсивну, як у довоєнний період. Цегельський працював скрипалем у віденському оркестрі Бургтеатру; перебуваючи у німецьких таборах для переміщених осіб, організував та став директором музичної школи, яка влаштовувала конкурси, іспити, та навіть видавала свідоцтва; включився в роботу оркестру театру Блавацького «Ансамбль українських акторів» як концертмейстер та музичний керівник; також отримав можливість подальшої професійної реалізації внутрішніх творчих потреб, передусім як соліста-скрипаля.

У 1949 році Цегельський з родиною виїхав до США. Так розпочався нелегкий життєвий шлях Євгена в еміграції, і йому вже ніколи не судилося повернутись на рідну землю. Зберігаючи національні традиції і рідну мову, Євген Цегельський активно продовжував знайомити світ з досягненнями діячів українського мистецтва.

Серйозною та багатогранною виявилась праця митця у непростих суспільно-історичних умовах. Широкий спектр отриманої професійної освіти, спілкування з видатними музикантами сприяло тому, що після повернення з Праги до Галичини в колі його інтересів опинилась концертно-виконавська, наукова, публіцистична діяльність, яка не лише відповідала вимогам тогочасного професійного музичного виконавства та наукових досліджень, але й сприяла вихованню національної свідомості, поширенню знань загальнолюдських цінностей та духовному збагаченню нації. Внесок Цегельського у музично-естетичне виховання населення слід розглянути у кількох розрізах:

– суспільно-громадська діяльність на посаді директора Перемиської філії Вищого музичного інституту ім. Лисенка;

– практична педагогічна як викладача скрипки;

– автора кількох методичних праць з актуальних проблем скрипкової педагогіки та виконавства.

З початку ХХ століття центр музичної освіти зосередився у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові, заснованому у 1903 році та його філіях і музичних класах, які були відкриті у багатьох містах Галичини, зокрема у Стрию (1913), Станіславові (1921), Дрогобичі і Бориславі (1923), Перемишлі (1924), Тернополі, Самборі й Коломиї (1929), Яворові (1930), Золочеві (1931). За словами С. Цегельського, «музична школа ім. Лисенка з рядом філіалів в цілому краї виховує нову генерацію, яка проявляє більше зацікавлення музичними питаннями, ніж старша, і цим допоможе українській музиці досягти більшого розквіту» [7, 139].

Вищий Музичний інститут у Перемишлі був справжньою гордістю мешканців міста. Він «належав до мережі Музичних Інститутів, розкиданих по цілій Галичині, опіку над якими мало Музичне Т-во ім. М. Лисенка у Львові та його філії по провінційних містах. [...] Багато безплатної і жертвенної праці присвятили Інститутам наші ідейні музики під проводом двох невтомних діячів музичного мистецтва – Станіслава Людкевича й Василя Барвінського. З другого боку голови Музичного Тов. ім. М. Лисенка у Львові та його філій і члени Виділів, у більшості високоосвічені інтелігенти, своїм знанням, суспільним становищем та досвідом видатно причинилися до розвитку українського музичного життя Галичини» [6, 325]. Інститут мав найвищий рівень навчання серед інших музично-навчальних закладів, котрі діяли у той час в Перемишлі завдяки тому, що виховання молоді базувалось на усталених просвітницьких традиціях попередніх років, пов'язаних зі здобутками в галузі музичного мистецтва, освіти, літератури, виконавської майстерності. Директорами інституту були Ольга Ціпановська – концертуюча піаністка; відомий музикознавець, композитор, диригент та хормейстер Василь Витвицький та останній його директор Євген Цегельський.

В інституті функціонували класи фортепіано, скрипки, віолончелі та теорії музики, до яких щорічно проводились записи. Цегельський провадив клас скрипки, керував оркестром гімназії, викладав теоретичні предмети – інструментознавство, гармонію, аналіз музичних форм, контрапункт та історію музики, вів заняття у класі камерної музики, давав сольні концерти. Двічі на рік в приміщеннях Музичного інституту та Інституту для дівчат проводились іспити учнів. «Звичайно був тут присутній др. С. Людкевич, який виконував функцію інспектора музичних інститутів в Галичині. Був він головою іспитової комісії, в склад якої входили також директор і вчителі інституту. Нерідко в замість С. Людкевича приїздив до Перемишля Василь Барвінський, який був директором львівської централі. Дипломні іспити відбувалися у Львові перед комісією Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, після зачислення в Перемишлі теоретичних предметів» [4, 63–64]. Разом з багатьма іншими діячами мистецтва Цегельський був запрошений директором Української гімназії С. Шахом на участь у мистецьких гімназійних імпрезах на лекції про значення музичної культури в історії українського народу, про діяльність визначних представників музичної культури [9, 71].

У діяльності українських музичних громадських організацій виявляються дві тенденції як найбільш характерні. Перша пов'язана з вихованням національних музичних кадрів і професіоналізацією музичного життя, що активізувало створення концертних та філармонічних установ, призвело до створення системи музичної освіти для середньої спеціальної і вищої школи, а друга – з широкою і

послідовною демократизацією музичної культури і зростанням аматорського руху через залучення міського і сільського населення до традицій хорового співу та оркестрового музикування. Вочевидь, розуміючи важливість і необхідність популяризації музичного мистецтва, Цегельським при Інституті були засновані курси для диригентів сільських хорів, які «поширювали культуру в маси. Треба признати, що сільський елемент із великим запалом брався до музичної науки» [8, 8]. «Прибувши до Перемишля, відразу постановив я організувати при Музичному Інституті диригентські курси. Ці курси мали б за завдання піднести якість сільських хорів Перемищини й дальших околиць. Заплянована акція увінчалася успіхом. На жаль розпочате діло знівечила по двох роках війна. Все ж дещо зроблено: в 1937/38 р. переведено піврічний курс першого ступня. На ведення курсу запрошено Миколу Колесу. [...] На курсах викладалося: основи теорії музики, сольфеджіо, основи розуміння акордів, диригентуру і гру на якомусь інструменті: скрипці, фортепіані або мандоліні. [...] Закінчення курсів мало святочний характер. [...] Цими курсами старалися ми здійснити зазив Шевченка: „Обніміте, брати мої, найменшого брата”. Найменшого брата вчили ми як підійти до народної пісні, як із мертвих нот добувати перли» [6, 332].

Об'єднавши навколо себе талановитих педагогів і музикантів, Цегельський розгортає активну громадську та концертно-виконавську діяльність, про що опублікована стаття «Музичне життя Перемишля» у книзі «Перемишль – західний бастион України», яка вийшла у 1961 році (Нью-Йорк – Філадельфія). Він – організатор тематичних літературно-музичних вечорів: пам'яті М. Лисенка, Т. Шевченка, М. Шашкевича, різних ювілеїв та свят. Популярністю користувались так звані Шкільні імпрези за участю учнів Інституту, в тому числі і учнівських хорів. Такі лекції-концерти не залишались поза увагою преси: «Скромний, але милий показ сучасної української музичної творчості відбувся 24 травня ц. р. (1939 – О. П.) в кімнатах філії Музичного Інституту ім. М. Лисенка. Приємно було почути гру молоденьких елевів Інституту, яку переплітали слова коротких вічевих пояснень їхнього директора д-ра Євгена Цегельського. Д-р Цегельський нав'язав у своєму вступному рефераті до своїх давнішніх викладів („Нарис історії української музики”, „Микола Лисенко”), представив змагання сучасних українських галицьких композиторів та познайомив слухачів із кількома визначнішими постатями» [2, 14]. Викладачами інституту та його філій були «переважно люди з високою музичною освітою, бувші учні заграничних музичних консерваторій з відповідними дипломами» [8, 10]. Серед них – відомі виконавці – піаністки І. Негребецька, В. Божейко, скрипалі В. Вітошинський, Є. Козулькевич, віолончеліст О. Красицький. Майже всі вчителі Музичних Інститутів брали чинну участь у музичному житті краю як солісти, камерні виконавці чи диригенти, допомагали у різних імпрезах. В таких концертах неодноразово виступали Є. Цегельський, В. Божейко та інші викладачі, тріо музичного інституту у складі І. Негребецької – фортепіано, Є. Козулькевича – скрипка та О. Красицького – віолончель. «Деякі з них концертували по інших містах, чи грали в радіо, інші писали музичні твори, книжки про музику, підручники, статті та рецензії, та навіть школи гри на музичних інструментах» [8, 10].

Спільна активна участь педагогів, учнів гімназій та музичного інституту у власних концертах та мистецьких імпрезах міста – важлива ознака культурного

життя Перемишля. Високо оцінювані були виступи та звітні концерти учнів, на які завжди очікувала публіка і про які інформувала преса. Це свідчило про високий виконавський рівень вихованців Інституту [4, с. 64–67]. Педагогічна діяльність Євгена Цегельського є окремою ланкою процесу становлення музично-естетичного виховання молоді; його участь у педагогічній праці сприяла створенню української музично-педагогічної школи, яка у першій половині ХХ ст. впевнено почала конкурувати з іншими школами. Сувора правда життя на рідній землі та пізніше, на чужині, поєднувалася у музиканта з прагненням передати водночас його чарівність через тон скрипки, інструмента, який був завжди для нього постійним і невичерпним джерелом натхнення. Євген відносився до концертуючих, «граючих» педагогів, завдяки частим сольним та ансамблевим виступам завжди був у чудовій виконавській формі. За його словами, «часті сольні виступи, до яких приводить солідна, повна свідомості про трудність завдань підготовка, отримана із вірою в себе, а також життя в музичному гурті, реалізація на музичному полі – ось дорога до завершення музичної цілісності скрипаля» [5, 158]. Високий художній рівень і свого роду новаторський виконавський стиль Євгена Цегельського підтверджують рецензії в пресі, в яких читаємо: «Цегельський запропонував нам новий підхід до скрипкової гри. Цей спосіб сам в собі незвичайно похвальний (і цінний спеціально у педагога) спихав нерідко на другий плян цілість виконуваного твору. [...] В міру частішого концертування прийде до вирішення і усучільнення гри з одного боку і до – призвичаєння нашої публіки до іншого способу виконання, який то спосіб є своєрідний у нас поки що для Цегельського – а прикметний для багатьох скрипалів» [4, 63].

У різні роки педагогічна діяльність Цегельського, окрім Перемишля була пов'язана з освітніми закладами Львова, з музичними школами, які функціонували у таборах для переміщених осіб та з музичними закладами США, де перебував в еміграції, про що залишилось мало відомостей. Крім цього, музикант постійно мав приватні уроки. Як педагог, він намагався орієнтуватись на високий рівень музичної підготовки та звертати увагу на розвиток світогляду та ерудиції своїх учнів, запрошуючи до участі в музичних імпрезах та проведенні ювілейних свят та інших музичних урочистостей.

У таборах для переміщених осіб зосередилась значна частина високоосвічених українських діячів різних галузей, тож відбувалась активна наукова, культурно-мистецька та освітня діяльність – засновувались українські школи, драматичні гуртки, музичні колективи. Так, під час перебування у таборі Ашаффенбургу Євген Цегельський став засновником і директором української музичної школи, де влаштовували конкурси, піврічні та кінцеві іспити, видавали свідоцтва. Таким чином, багатогранна культурно-мистецька діяльність емігрантів, які зазвичай були вихованцями провідних українських та європейських навчальних закладів дала можливість не лише зберегти свою національну ідентичність, а також утверджувати і творчо розвивати найвагоміші надбання українського мистецтва в іншому етнічному середовищі.

У США Цегельський «став учителем скрипки в третій по значенні американській музичній школі – в Рочестері. А разом із тим давав свої Індивідуальні скрипкові концерти для української і неукраїнської аудиторій» [3, 4]. Варто під-

креслити, що перебуваючи на чужині, митець залишився відданим патріотом національного мистецтва, пропагуючи твори українських композиторів, у зв'язку з чим постійно звертався до рідних та знайомих з проханнями вислати ноти з творами улюблених композиторів – Кос-Анатольського, Людкевича, старогалицьких авторів та ін., більшість з яких використовував у своїй педагогічній практиці, також робив аранжування для кількох інструментів. У листах до рідних описує свою викладацьку діяльність: «Я особисто мав успіхи в школах. Мої ученики виступали в цьому же році (1977) публічно 20 разів і все гарно грали. Коштувало це мені багато труду, самовідречення. Та як же приємно ділитися з дітьми знанням!» [1, 180].

З огляду на те, що питання писемності, освіти, виховання були найважливішими питаннями на той час, публіцистичні та методичні праці Цегельського були спрямовані на підняття рівня культурної свідомості українців, підіймали питання освіти й виховання юнацтва, зокрема у галузі скрипкового інструментального виконавства. Відсутність або ж незначна кількість методичної літератури спонукала автора до кропіткої і наполегливої роботи у педагогічній ділянці. Його статті «Із тайн скрипкової техніки» та «Скрипкова література» вражають широтою зазначеної проблематики і є цінним внеском у розвиток скрипкової освіти та педагогіки.

Свої методичні поради Цегельський мав змогу перевіряти на практиці. Тому особистий досвід музиканта, мистецько-освітня праця, естетичні переконання сприяли виробленню прогресивних педагогічних настанов щодо науково обґрунтованих педагогічних порад у формуванні музиканта-скрипаля, методичного забезпечення навчального процесу, необхідності напрацювання взірцевих репертуарів, пропонуючи розширювати «офіційний» репертуар тогочасної школи за рахунок творів українських композиторів, а також народних пісень. Усвідомлюючи значення фольклору у подальшому розвитку професійної музики та вихованні естетичних смаків підростаючого покоління, Цегельський приділяв дитячому репертуарові першочергову увагу: «для наймолодших скрипалів можна буде використати збірники пісень чи обробок українських мініатюр», вказуючи, що «краще було б видати кілька збірників таких речей. І в їх наступних частинах помістити твори Левицького та інших в методичнім порядку» [5, 152]. Окрім творів І. Левицького автор рекомендує для педагогічних цілей використовувати твори Безкоровайного, Придаткевича, «бо це своє, рідне».

На замовлення відділу культурної праці при Українському Центральному комітеті у 1941 році в умовах жорсткої німецької окупації Цегельський підготував до друку підручник «Інструментознавство», який не вийшов у світ через воєнні події.

Отже, своєю концертно-гастрольною діяльністю, на прикладі власних успіхів та досягнень а також педагогічною працею, спрямованою на інтелектуальний та музичний розвиток учнів Цегельський виховував молоде покоління музикантів. Його музично-педагогічна діяльність, у поєднанні європейських традицій та досягнень галицьких митців, знаменує новий етап розвитку української культури в Галичині – перехід від аматорського мистецтва до професійного.

Olena Paris. Eugene Tsehelskyi as the Educator of the New Generation of the Lviv "Prague School". Among the representatives of Ukrainian music culture western emigration, who left a significant cultural heritage, should be mentioned Eugene Tsehelskyi. He graduated the Prague Conservatory. He was the director of Higher Music Institute named after Lysenko (in Przemyśl), violinist and teacher, who gave concerts, organizer of musical life in Galicia as a head of the music department of the Institute of Folk Art in the Ukrainian Central Committee in Lviv. Artist activity associated with the fundamental theoretical studies, depth study and analysis of social and artistic events that occurred in Western Ukraine at the beginning of the twentieth century. The purpose of the article is to highlight the role of Eugene Tsehelskyi in the process of professionalization of Ukrainian culture in Galicia, especially in the field of music and teaching. Novelty of the topic is to expand the role of the artist as a teacher, violinist, scientist, highly educated person.

The work of musician was serious and multifaceted in such difficult social and political conditions. A wide range of vocational training that he received, communication with outstanding musicians contributed to the fact that in the circle of his interests appeared concerts, scientific, journalistic activities. It is not only meets the requirements of contemporary professional musical performance and research, but also contributed to the education of national consciousness, spread knowledge of human values and spiritual enrichment of the nation. Contribution to musical and aesthetic education of the population this artist should be considered in several sections:

- social, public and educational activities as a director of Przemyśl branch of the Higher Music Institute named after Lysenko;*
- practical teaching activity as a teacher of violin;*
- development of methodological foundations of actual problems violin pedagogy and performance.*

Educational activity of Eugene Tsehelskyi is a separate element of the process of becoming musical and aesthetic education of youth, his participation in the educational work supported the establishment of Ukrainian musical and pedagogical school, which in the first half of the twentieth century began confidently compete with other schools.

Over the years musician teaching activity was associated with educational institutions in Lviv, Przemyśl, with music schools, which operated in the camps for displaced people and music institutions of the United States, where the artist was in emigration. Since the question of writing, the education were the most important issues of the time, journalistic and methodical work Tsehelskyi were aimed at raising the level of Ukrainian cultural consciousness, raised the issue of education and education of youth, particularly in the violin instrumental performance. The absence or small amount of literature prompted the author to hard work in teaching field. Article "From the mysteries of violin technique" and "Violin Literature" consider the value of this perspective and is the contribution to the development of education and violin pedagogy. His work, combined European traditions and achievements of Galician artists, opens a new stage of development of Ukrainian culture in Galicia- transition from amateur to professional art.

Keywords: *Galicia, FUProM (Federation of Ukrainian professional musicians), Prague, violinist, educational activity, theoretical studies, Ukrainian diaspora, national-cultural traditions.*

Література

1. Виписки з листів Євгена Цегельського (1956–1980 рр.) // *Музикознавча спадщина Євгена Цегельського*. – Рукопис дипломної роботи. – Архів ЛВДМІ. – Львів, 1994.
2. [Б. п.] Вечір української сучасної музики // *Діло*. – 1939. – 4 червня. – ч. 125.

3. [О. П.] Помер музика // *Свобода*. – 1980. – 28 лист. – Ч. 249.
4. Попович О. Українське музичне життя Перемишля (1919–1999): Дис. канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ, 2003. – 169 с.
5. Цегельський Є. Із тайн скрипкової техніки / О. Паріс *Музикознавча спадщина Євгена Цегельського*. – Рукопис дипломної роботи. – Архів ЛВДМІ. – Львів, 1994.
6. Цегельський Є. Музичне життя Перемишля // *Перемишль. Західний бастион України* : Збірник матеріалів до історії Перемишля і Перемиської землі зладжений редакційною колегією під проводом проф. Б. Загайкевича. – Нью-Йорк; Філадельфія, 1961. – С. 315–334.
7. Цегельський Є. Огляд історії української музики // Паріс О. *Музикознавча спадщина Євгена Цегельського*. – Рукопис дипломної роботи. – Архів ЛВДМІ. – Львів, 1994.
8. Цегельський Є. Українське музичне життя у бувшій Польщі в рр.1919–1939 // Архів НТШ-А. Вид. відділ. – Ч. 205/XV.
9. Шах С. *Де срібнолентий Сян пливе*. Історичний нарис державної української гімназії в Перемишлі . – Мюнхен, 1977. – 146 с.

